ReaderWorks

Standard

I.L.Caragiale

CORESPONDENȚĂ

- scrisori către Alexandru Vlahuță -

Societatea Culturală Noesis - 2002

Caseta tehnică

Editori:
Remus Cernea
remuscernea@xnet.ro
Gabriela Bagrinovschi
ella@topmail.ro
Cătălin Teniţă
noesis@xnet.ro
Corectură:
Adina Bolboceanu

© Societatea Culturală Noesis
Societatea Culturală Noesis
Tel: 240.53.80; 0724.263.305
info@caragiale.net
www.caragiale.net
www.noesis.ro

POLITICĂ ŞI LITERATURĂ

I.

Frate Vlahuţă,

În vremea asta aşa de tulbure, de acră şi lipsită de orice credinţă, rostul literaţilor ar fi, cred eu, s-o limpezească, s-o îndulcească şi să-i inspire un pic de credinţă.

Să-mi dai voie să las la o parte „seninătatea şi mândria poetului"; de acelea trebuie să-i pese lui, nu mie; pe mine mă interesează numai arta lui. Asemenea, tot cu voia ta, am să las la o parte şi „sinceritatea, iluziile, inima curată şi deplin încrezătoare", cari caracterizează pe un tânăr ageamiu, fie şi poet, iar nu pe un spirit superior, pe un poet matur; şi să mă ocup de întrebarea fundamentală: pierde un poet, ca poet, amestecându-se în luptele politice?

Voi răspunde mai jos la aceasta. Deocamdată trebuie să-ţi denunţ o slăbiciune a mea, afară de cele multe pe cari mi le ierţi de atâta vreme, ca bun prietin...De nimica nu mi-a fost frică în viaţa mea ca de pierderea memoriei. De câte ori mă închin seara la culcare, între altele, rog pe Dumnezeu să-mi ia şi viaţa când o fi să-mi ia memoria. De aceea, după ce sting luminarea şi închid ochii, nu adorm până nu mă supun la un examen: să-mi amintesc cât mai repede şi mai exact nişte locuri, nişte împrejurări şi nişte nume cu cari m-am întâlnit cândva în viaţă — şi m-am întâlnit cu destule, şi bune şi rele. Ce nu-mi prea place, de la o vreme, e ca despre cele mai depărtate examenul e mult mai uşor decât despre cele mai apropiate.

Aşa, primind alaltăieri frumoasa şi interesanta-ţi scrisoare, mi-a ajutat Dumnezeu să trec un examen foarte mulţumitor. Imediat ce am citit-o m-am gândit: tot despre întrebarea pe care mi-o pune Vlahuţă, eu ştiu sigur că am citit undeva ceva; era foarte important, căci mi-a rămas până acum în minte... Nu încape îndoială — am citit; dar *unde* şi *ce* anume? Era vorba tot de „poezie şi politică"... Unde?... Unde?...

Am început să intru la grije, mai cu seamă că era un lucru de demult de tot... S-a dus memoria, şi dacă m-o fi ascultat Dumnezeu, s-a dus şi viaţa!...

Dar nu voi încă să mor, nu pot — am un contract cu *Universul,* şi, afară de asta, îmi trebuie răgaz, să răspund lui

Vlahuţă... Fie-ţi milă, Doamne, de robul tău!...

Cu nespusă emoţie m-am dat jos din culcuş şi m-am dus drept la un raft, de unde am scos o carte veche. Acolo era!... Slavă Domnului!... Vezi numa:

„...Să ne ferim de a susţine, cu literaţii contimporani, că politica e poezia, sau că politica este un câmp priincios deschis poeţilor. Englezul Thomson a scris o excelentă poemă asupra anotimpilor; în schimb, poema lui despre libertate e lipsită de orice valoare; asta, nu fiindcă i-a lipsit poetului poezia, ci fiindcă subiectul era lipsit de poezie.

De îndată ce poetul vrea să exercite o influenţă politică, trebuie să se dea unui partid; şi de îndată ce face asta, e pierdut ca poet: îşi poate lua ziua bună de la independenţa sa, de la sinceritatea vederilor sale; sa-şi tragă numaidecât până peste urechi căciula neroziei şi oarbei uri.

Ca om şi cetăţean, poetul, fireşte, are să-şi iubească patria, dar patria acţiunii lui şi a facultăţilor lui poetice va fi situată în bun, nobil şi frumos, şi astea nu sunt apanagiul nici a unei provincii, nici a unui stat în particular; de oriunde le găseşte, poetul le ia şi le preface în opere. În asta, el seamănă cu vulturul care pluteşte sus cu privirea liberă; puţin îi pasă dacă iepurile asupra căruia vrea să s-abată aleargă în Prusia sau în Saxonia.

Şi ce înseamnă vorbele astea: *A-şi iubi patria?... A lucra ca patriot?...* Dacă un poet şi-a închinat viaţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la gonirea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului naţiunii sale, la curăţirea gustului ei, inspirându-i sentimentele şi ideile cele nobile — ce să facă mai mult? Cum să fie mai patriot? ...puţin îmi pasă de ce se scrie pe socoteala mea. Cu toate astea, câte ceva tot îmi ajunge la urechi, şi ştiu că toată munca mea, cu toate oboselile mele, este neînsemnată pentru ochii unor persoane, şi asta numai şi numai că nu m-am plecat a mă amesteca în luptele partidelor politice. Ca să le plac oamenilor acelora, aş fi trebuit să devin membru al vreunui club de Jacobini, să predic omorul şi vărsarea de sânge...

Dar să nu mai vorbim despre acest neplăcut subiect, ca să nu-mi pierd raţiunea, combătând ceea ce e neraţional.

Dacă ne luăm seama bine, omul politic va absorbi pe poet... A trăi în mijlocul frecărilor şi excitărilor zilnice, asta este incompatibil cu natura delicată a unui poet... S-ar isprăvi cu cântările lui...”

Aşa e că sunt frumoase aceste cuvinte, şi că aveam tot dreptul să nu le fi uitat? Şi totuşi... cu tot respectul ce-l datorăm lui Goethe şi cu toată dragostea ce-ţi datoresc ţie, să mă ierţi a fi de altă părere... Ia, să vedem...

Pentru ce adică să se depărteze un artist, un poet până într-atâta de patimile care mişcă lumea şi vremea lui?...Pentru ce să stea departe numai ca simplu spectator olimpian la frământarea societăţii lui?... Pentru ce, ca un zeu care priveşte cu despreţ la muritori, să nu se coboare a lua parte la necazurile lor de toate zilele?... Doar, poate, numai spre a păstra potrivita distanţă care-i trebuie pentru a se bucura de totalitatea spectacolului, pentru a putea prinde absolut obiectiv înţelesul etern al vecinicei mişcări — ca un aparat de fotografie instantaneă, ce trebuie potrivit la focarul exact al lentilei!...

Dar chiar să presupunem că e justificată această nepăsare a poetului faţă cu amănuntele „meschine şi triviale" ale vremii şi lumii lui, ia să vedem: pe toţi poeţii i-a putut împuţina, ca poeţi, amestecul lor în luptele politice?

Eu cred că nu; ba dimpotrivă; căci putem găsi exemple din care se arată clar că zbuciumul luptelor politice a ajutat mult pe unii poeţi, ca poeţi. Că le-o fi fost asta spre fericirea lor particulară, nu am să-ntreb; de asta, încă o dată, lor să le pese; mie nu-mi pasă de loc... Aducând în lupta politică numai pornirea temperamentului lor dârz, oarba sinceritate a patimii, fireşte că nu puteau birui pe un teren unde judecata limpede şi socoteala rece trebuie să biruiască; ia să vedem, însă, cât au folosit ca poeţi tocmai din cauza neliniştii şi nefericirii lor...

Dezgustul, scrâşneala acestor „biruiţi" au fost izvorul atâtor minunate opere... Indignarea, a zis unul, face versul[1], şi... proza, adaog eu. Din dezgustul şi scrâşneala acelea pentru ticăloşiile vremii lui, în care s-a fost tăvălit, a ieşit evocarea strălucită a trecutului spre luminarea viitorului.

Dante a fost un pasionat nebun de politică ... răzvrătitor; amestecat în oribilele războaie ale anarhiei italiene; bătut; fugar din cetatea lui prin munţi şi câmpii; gonit din „ingrata" lui patrie[2], pe care ajunge s-o blesteme; oploşit de pomană la vrăjmaşii ei! („Ai să vezi numa ce acră ţi-e pânea altuia şi ce greu e

să sui şi să cobori scările lui!”); mort şi îngropat în pământul... „altuia”[3]!

Ei şi? dac-a pătimit atâtea tăvălindu-se în mocirla vremii şi lumii lui, l-a-mpiedicat asta să lase ce-a lăsat în urmă-i? Ba dimpotrivă. Fără atâtea necazuri, tăvăleală şi-ndârjeală, nu lăsa ce-a lăsat spre gloria patriei lui şi spre onoarea omenirii.

Am pus, ca să păstrez respectul proporţiilor, în faţa lui Goethe pe Dante, pe partizanul florentin, proorocul unităţii Italiei... Pe altcineva am să-l pun în faţa ta.

Afară de amărâciunile pe care i le-a adus lui personal amestecul şi tăvălirea în luptele politice, ce pagubă a avut el, ca poet, din frământarea lui de partizan? Eu cred, nici una; ba, zău, înclin mult a crede că daca nu gusta până la drojdii acele amărăciuni, n-ar fi avut — în (cum zici tu foarte nemerit) „vremea asta aşa de turbure, aşa de acră şi fără nici o credinţă” — viziunea aceea care se numeşte *Apus de soare,* şi care e tot un fel de proorocie, ca şi a anarhistului florentin — împlinească-se cât mai degrabă! doar or vedea-o aievea cînd noi vom visa-o dormind somnul de veci, măcar nepoţii, daca nu copiii noştri!

Sunt, frate Vlahuţă, ca totdeuna al tău vechi,

Caragiale

P.S. Nu crede cumva, după cele de mai sus, ca aş fi partizanul artei cu tendinţă. Nu! să ferească Dumnezeu! am rămas, cum mă ştii, partizanul neînduplecat al tendinţei cu artă...

Vale.

II.

Frate Vlahuţă,

Tu crezi că voi, literaţii şi artiştii, „prin cinstea, prin căldura sincerităţii, pe care le puneţi până şi în greşelile voastre, sunteţi mai aproape de sufletul tinerimii, şi că de multe ori, din umbra în care trăiţi, voi o puteţi călăuzi, ş-o călăuziţi în adevăr, mai mult chiar decât povăţuitorii şi dascălii ei direcţi”.

Îmi pare rău că nu pot crede ca tine; nu pot zice că aşa este, fiindcă, din nenorocire, nu e aşa, deşi aşa ar trebui să fie. Ştiu şi eu că tinerimea care, pe băncile universităţilor, se prepară astăzi a fi mâine clasă dirigentă a naţiei, ar trebui să-şi cultive nu numai inteligenţa prin înaltele ştiinţe, ci şi caracterul şi sentimentele — ceea ce pe româneşte se spune cu un singur cuvînt: omenia — prin cultivarea frumoaselor litere ş-a artelor nobile... De la cele dintâi ar învăţa să înţeleagă şi să dezlege problemele vieţii publice, la care vor fi chemaţi mâine; iar de la cea din urmă ar învăţa „să-şi consacre existenţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la-ndepărtarea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului naţiei, la curăţirea gustului ei, inspirându-i frumoase sentimente şi idei nobile”.

Da! aşa ar trebui să fie, ştiu şi eu. Dar, ia vezi, aşa e? Nu literaţii, nici artiştii pot avea la noi vreo influenţă asupra tinerimii, ci cu totul altcineva.

Acel altcineva stăpâneşte astăzi exclusiv sufletul acestei tinerimi, şi nu „prin cinstea şi prin căldura sincerităţii, pe cari voi le puneţi până şi în greşelile voastre”, ci prin exaltarea prejudecăţilor funeste, prin coborârea gustului, prin avilirea[4] minţii, inspirându-i cu metodă rece idei strâmte şi josnice sentimente.

Nu! nu voi literaţii şi artiştii vă puteţi bucura de a fi exercitat vreo influenţă asupra tinerimii din vremea noastră; nu. De asta se poate bucura cu prisos altă seamă de oameni.

Mult o să mai meargă aşa?... Să sperăm ca nu. În orice caz, la vârsta mea, nu mai pot spera să văd şi eu fericita prefacere. Fii sănătos şi vesel! Al tău vechi,

Caragiale

P.S. Am uitat a-ţi spune că vă rămâne, artiştilor şi literaţilor, o bucurie, şi nu minimă; inspiraţi desigur mult interes tineretului feminin. Femeile tinere din clasa noastră mijlocie (acelea, se înţelege, care au gustat din roadele învăţăturii) au de câtva timp o pronunţată dragoste pentru cultura intelectuală românească...

Dar, iubitul meu prieten, îmi pare rău să-ţi spun, asta iar nu cred să ţină mult: cum zboară de vertiginos progresul modern, mâine-poimâine, şi femeile vor fi cucerit drepturile politice; atunci, fireşte, n-or să mai aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile.

Vale

III.

Frate Vlahuţă,

Mai întâi, eu nu cred că Eminescu, dacă ar mai trăi, „intrând în lupta politică şi ajungând mare şi puternic”, n-ar mai scrie, şi ar înceta să fie poetul pe care-l admirăm. Ba, iartă-mă, cred tocmai contrariul.

De ce să ne amăgim cu un optimism exagerat? Trăim într-o societate unde încă îi trebuie cuiva, fără nume de familie ori fără avere, de două ori minte ca să nu treacă de prost; într-o vreme când, fără avere sau nume de familie, i se poate tăgădui talentului nu numai viitorul, ci şi trecutul.

Astfel, sunt convins că succesul politic i-ar folosi mult bietului literat, admirat până ieri numai de un cerc strâmt de intimi; i-ar ridica de pe cap presiunea nimicniciei lui sociale, înălţându-l, de la umila lui josnică treaptă, în vaza lumii. Aceasta i-ar da omului încredere în sine şi, prin urmare, demnitate, şi l-ar ajuta să-şi ridice glasul în faţa concetăţenilor, să devie un poet şi mai admirabil, admirat şi dincolo de marginile strâmtului cerc de intimi...într-un cuvânt, talentul literar i-ar fi consacrat de succesul politic, şi n-ar mai avea nevoie să aştepte o moarte nenorocită pentru a deveni popular.

Dar să zicem chiar că aş avea îndoiala pe care mi-o presupui tu, „aproape siguranţa că poetul, aruncându-se în vâltoarea politică, n-ar mai scrie”. Ei! şi?....

Politica este ca şi însurătoarea... Când i-a abătut unui om şi vine a-ţi spune: „M-am hotărât să mă-nsor; ce povaţa-mi dai?”, nu mai sta la gânduri: una singură are să ţi-o primească; dă-i-o şi te mântuie:

„Foarte bine faci să te strângi de pe drumuri!... Să-ţi fie într-un ceas bun, cu ajutorul lui Dumnezeu!”

Aşa şi cu politica...

Să presupunem că Eminescu (pe care, de aminteri, îl ştim ce pasionat fanatic era de politică) ar trăi şi ar veni sa-mi spună aşa hotărât cum zici tu:

„Până mai deunăzi stam deoparte şi mă uitam cu dezgust; dar, încetul cu încetul, dezgustul s-a prefăcut în durere, într-o

durere ce parcă nu mai încape-n versuri, încât încep să mă-ntreb dacă nu e o *datorie* să intru-n luptă...”

Ce aş putea să-i spun?... să-l povăţuiesc a-şi înghiţi durerea şi a nu-ncerca uşurarea ce-i pare omului (ca şi mie) că şi-a găsit-o? Cum adică? De hatârul meu, pentru a-mi da versuri care să mă amuze pe mine când am vreme de pierdut, să renunţe el la irezistibila-i pornire sufletească, la îndemnul strigător al conştiinţei sale revoltate?... Să-i zic: „Nu! tu eşti artist! tu eşti menit să rabzi durerea şi să nu cauţi uşurarea ei! Tu eşti poet! daca te laşi pornirii tale de cetăţean, n-ai să ne mai scrii versuri, şi-atunci noi ce ne facem fără versurile tale? cu ce ne mai petrecem noi mâine şi cu ce-şi mai petrec poimâine moştenitorii noştri? Nu! tu să nu te-amesteci în politică; tu să stai deoparte!” Ar avea omul atunci tot dreptul să-mi răspundă:

„Bine, domnule, înţeleg până la o vreme să fie talentul meu, de care nu eu sunt vinovat, o defavoare pentru mine; dar să fie şi o osândă până la moarte, nu crezi şi d-ta că asta ar fi prea-prea?... Eu v-am făcut, bune-rele, destule versuri, şi, ştiţi bine, vi le-am făcut de dăruială... Daca vă mai trebuiesc, faceţi-vi-le singuri şi mie daţi-mi pace... Ce, nu cumva sunt născut robul necesităţilor dv. de lux, după toane?...

Să stau deoparte, ai? să stau adică jos în gunoi, să mă robesc la umbră pentru dv. şi pentru prăsila dv., ca istrionul grec patricienilor romani?”

Spune, mă rog, daca n-ar avea toată dreptatea să mă mustre aşa, când eu l-aş povăţui să stea *deoparte,* cum zici tu, ceea ce e mai rău decât *departe,* cum am zis eu: încai stând „departe de-nghesuiala şi de-nvălmăşagul luptei”, nu eşti expus să te calce nimini în picioare degeaba, nici bravii dând înainte, nici laşii dând înapoi; dar deoparte numai?... de! parcă amândoi ştim destul de bine ce se poate-ntâmpla — destule cărămizi rătăcite ajung deoparte. De luptă, daca nu te interesează motivele şi rezultatele ei, poţi sta departe cu „seninătate olimpiană”; deoparte, însă, nu sta ca un naiv curios, când expus la primejdii, când acoperit de despreţ.

În ţara şi vremea noastră — de ce să tăgăduim? — numai două lucruri sunt cu temei serioase ca activitate valabilă: materială, agricultura; intelectuală, politica. Afară de aceste două (nu vorbim fireşte de carierele de stat, scoase afară atât din necesitatea muncii productive, cât şi din luptele politice), tot ce se

face e decor mai mult ori mai puţin inutil, mai ieftin sau mai costisitor; şi pentru întreţinerea decorului, agricultura dă paralele şi politica le distribuie... Şi doar literatura şi arta n-or fi având pretenţia să fie la noi nişte decoruri indispensabile pentru luxul vieţii noastre moderne.

De aceea, în genere, într-o altă activitate decât agricultura, sau specula capitalului necesar acesteia, sau schimbul productelor ei cu marfa europeană trebuincioasă producătorilor, un om cât de harnic, cu destulă socoteală, va munci o viaţă fără mult folos; iar un om cu mai puţină bătaie de cap şi cu puţină chibzuială la plug sau la tarabă se va-navuţi...

În genere, un om de mare valoare în orice activitate intelectuală alta decât politica va rămânea toată viaţa neluat în seamă; iar un tinerel, fără prea mult merit, trepădând stăruitor în politică, încet-încet va ajunge să fie chemat la cele mai înalte situaţiuni şi onoruri...

Cât despre literaţi anume... să mai pomenim?... Versurile unui mare poet vor fi după moartea lui recitate de către micii dorobanţi din clasele primare în ediţie purgată[5]; iar principiile şi mendrele unui mititel mare-bărbat de stat, purgate-nepurgate, vor fi apărate şi impuse cât va trăi el de dorobanţii cei mari din cazarme.

Şi cum ar putea fi altfel într-o ţară chemată de ieri, de-alaltăieri la luminile europene, şi care încă aproape exclusiv trăieşte din plugărie, în cea mai mare parte primitivă?

Astfel, dacă bietul Eminescu ar trăi şi, abătându-i să nu mai stea nici departe, nici deoparte, ar veni să-mi ceară o povaţă cum ţi-nchipui tu, iată ce i-aş spune din toată inima, fără un moment de ezitare:

„Foarte cuminte te-ai gândit, amice! Bine că te-ai convins, în fine, la vârsta matură, de inutilitatea socială a literaturii! Vrei să faci ceva mai serios şi mai demn de un bărbat pentru patria ta; te felicit... Intră în luptă cu toată ardoarea, cu toată încordarea de care eşti capabill... Lumea este imperiul posibilului... Prin urmare, mergi, fără a te opri să numeri asperităţile şi necurăţeniile drumului! nu-ţi suscita, pentru rele comune vremii trecătoare, scrupuluri de eternă morală! nu aluneca să compari realul posibil cu idealul etic! nu uita că o generaţie este un derivat istoric, care a moştenit păcate şi va lăsa păcate de moştenire! nu despera de

îndreptarea relelor materiale şi de cucerirea unei stări mai bune de omenie şi de dreptate ! nu te uita în lături, ci tot înainte, cu ochii ţintă la drapel, mergi fără şovăire cu aceia cari-ţi par mai vrednici să ajute progresului patriei!...

Şi dacă... dacă-ţi mai rămâne timp de pierdut, mai poţi scrie şi versuri ori proză, cu condiţie însă ca un moment să nu te distragă, de la ocupaţiile serioase şi utile patriei, acele jucării copilăreşti, acel sport de lux, bun să absoarbă exclusiv doar pe un tânăr fecior de bani gata, care ţine să treacă drept fenix[6] în cercul familiei şi al musafirilor.

Când, afară-n lume, la lumină, sună trâmbiţe de bătălie, să stai să faci în umbra odăiţei tale jocuri de pacienţă — asta e treabă de babă surdă, nu de bărbat în putere ... Mergi de-ţi fă *«datoria»*, precum foarte potrivit zici.

Dacă vei lupta serios, vei ajunge poate odată să impui societăţii unele din judecătile tale, cari ţie îţi par cinstit folositoare ei. Şi după ce, ca orice binefăcător semenilor tăi, vei fi trăit bine şi considerat, te vor îngropa pe cheltuiala statului, cu alai frumos, cu perne de catifea încărcate cu decoraţii; te vor opri la Academie, la Universitate şi Senat, la Mitropolie şi Cameră, ca să-ţi citească discursuri, pe care tu, din carul tău gemând de coroane şi panglici cu dedicaţiuni cordiale, să le asculţi cu impasibilă mândrie, deoarece ţi se cuvin pentru o viaţa-ntreagă închinată interesului şi binelui public ... Şi lume după lume, din fundul mahalalelor, gătită, o să-ţi iasă-n cale şi să zică: «Bravo! halal de-nmormântare! Dumnezeu să-l ierte!»

Pleacă-ndată şi intră-n vâltoarea luptei! căci daca mai stai deoparte, «cu perdelele lăsate la masa ta de brad», după ce vei fi trăit prost, ai să mori şi mai prost, nenorocitule! or să te-ngroape cu talerul, ca pe cerşetoarele paralitice din mahala; şi altă mângâiere nu-ţi va mai rămânea decât că, peste două-trei zeci de ani cine ştie cine o să te ia subt epitropie, să-ţi facă prefaţe, interpretări, comentări şi busturi, ţie, făcându-şi, lui, carieră!”

Astea i le-aş spune lui...Iar ţie iată ce-ţi spun... închipuie-ţi-l pe Eminescu trăind, vârât în activitatea politică şi având norocul să dea peste el răscoalele din 1907, căci astfel de evenimente mari sunt un mic noroc pentru un om politic; ia închipuie-ţi-l pe autorul *Doinei,* al *Satirei a treia* şi al discursului „proletarului din

scunda tavernă” (din zeama cărora se hrăneşte azi atâta lume politică lacomă de succes)... Ce carieră!... ai?

Al tău vechi,
Caragiale

IV.

Frate Vlahuţă,

Închipuire pentru închipuire şi întrebare pentru întrebare... Ia închipuie-ţi că, acum treizeci şi şapte de ani, având mintea şi experienţa ce le ai astăzi, te-ai fi pomenit cu un tânăr, nu tocma prost băiat, dar ageamiu — de aceia cari n-au ajuns a şti că, dacă-i vorba de vrăbii, apoi gardul şi frigarea nu sunt acelaşi lucru — şi ţi-ar fi zis tânărul aşa:

„Stimate domnule, am împlinit douăzeci de ani. Sunt copil de părinţi sărmani şi fără nume. Am rămas, după moartea lui tată-meu, singurul sprijin al mamei şi al sori-mi. Am învăţat atâta şcoală câtă, la limită, mi-ar fi de ajuns să mă pot apuca de învăţătura dreptului — să mă fac avocat şi să mă introduc încet-încet în afaceri şi-n politică...

Am o educaţie nu tocmai îngrijită, fiindcă părinţii mei n-au avut mijloace să-mi dea una aleasă; dar am puţin bun-simţ şi, cum poţi constata şi d-ta, mă exprim, fără vreun fel original[7] de gândire, destul de limpede şi de comod. Pe lângă asta, sunt, slavă Domnului! sănătos şi voinic; duc bine la tăvăleală; dovadă că pot fi, în acelaşi timp, sufler şi copist la teatru şi corector într-o tipografie mare la două ziare, şi dau lecţii la nişte copii; aşa că pot, cu una, cu alta, câştiga destul cu ce să ne susţinem eu şi familia până să termin studiul dreptului.

Pe de altă parte însă, să-ţi mărturisesc drept, stimate domnule, eu, încă de mic, din clasele primare, am mare tragere de inimă pentru altă carieră — pentru ... literatură; şi, dacă voi fi avut noroc să fiu înzestrat cu cîtuşi de puţin talent, mi-aş da osteneala să covârşesc, prin muncă şi răbdare de meşteşugar cinstit, lipsa de-nzestrare ... Mi s-a spus că n-am să câştig mai nimic cu asta; dar e o meserie pe care simt că aş îmbrăţişa-o cu mare dragoste.

Mama şi soră-mea îmi sunt devotate, şi niciodată nu le-ar trece prin minte să cântărească bucata de pâne ce le-o pot da: nu s-ar plânge să vieţuiască totdeuna în sărăcie, numa să mă ştie pe mine cu sufletul mulţumit ... Ba chiar, am luat sama, mamei parcă-i face plăcere apucăturile mele de bucher.

De aceea am venit la d-ta, stimate domnule, să te rog a-mi da o povaţă: ce să fac? pe ce cale să apuc?... Să mă dau încotro mă-ndeamnă interesul real, la advocatură şi la politică, unde cred că n-aş rămânea mult mai prejos de atâţia alţii? sau să mă duc încotro mă târăşte pornirea sufletească, la cariera literelor?”

Ei, spune-mi drept, frate Vlahuţa, ce povaţă i-ai fi dat băiatului — având tu, repet, pe atunci mintea şi experienţa ce le ai astăzi, şi adaog, prevăzând pe atunci clar ceea ce ştii că s-a-ntâmplat pe urma cu el?

Pune-ţi mâna pe inimă şi nu-i răspunde repede băiatului ageamiu de atunci numai aşa ... cu o simplă mângâiere tardivă pentru acela care, astăzi, de ar fi avut noroc să capete la vreme povaţa cea cuminte, ar fi-nsemnat, poate, ceva în patria lui, şi care, fiindcă a urmat prosteşte îndemnul nerod al unei închipuite vocaţiuni, nu a putut însemna nici pentru el, necum pentru alţii, nimic.

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi,
Caragiale

V.

Frate Vlahuţă,

Despre *adevăr* să mă ierţi că nu-ţi pot răspunde nimic — nu-nţeleg ce lucru anume e însemnat cu acest cuvânt, pe care-l rostim şi-l auzim rostit atât de des la fiece pas al vieţii...

A-de-vă-rul!...

Stă el de sine însuşi, fără amestecul minţii noastre? Ori numai cu acest amestec îşi capătă fiinţa? Ori este o creaţiune a minţii omeneşti? Este el un ce, un cum, ori amândouă?

Astea sunt întrebări filozofice prea înalte — nu mă-ncumet a-mi bate capul cu dezlegarea lor. Astfel, la prima citire a scrisorii tale m-am gândit să-ţi răspund telegrafic:

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filozof."

Dar, citind a doua oară, am găsit la sfârşit aceste rânduri, mai apropiate de mărginitul meu înţeles:

„Într-un cuvânt, politica te lasă să spui ce ai pe inimă? Un literat înscris într-un partid poate să-şi spună tare gândul lui întreg? *Asta-i* întrebarea."

Aşa?...Aşa da, am zis; la *asta* parcă aş putea răspunde ceva, şi iată cum...

Mai întâi, scurt: nu numai politica ne împiedică să spunem ce avem pe inimă; şi un literat, chiar neînscris în vreun partid, nu poate să-şi spună totdeuna gândul lui întreg. Iar dacă e o mare fericire, cum zici tu, să-şi poată spune cineva ce are pe inimă, gândul lui întreg, apoi trebuie să mărturisim că bietului muritor, această fericire, ca şi multe altele, îi e dat numai s-o dorească...

Ia să vedem acuma mai pe larg.

Să luăm un literat care n-a făcut şi nu face politică de loc, deşi frate-său mai mare e fruntaş într-un partid, om de puternic sprijin al cabinetului. Se-ntâmplă că partidul fratelui, stând la putere peste măsura răbdării opoziţiei, a făcut o sumă de greşeli politice şi se găseşte la un moment foarte slăbit în faţa opiniei publice. Fără a face politică, literatul nostru a constatat şi el, ca toată lumea, acele greşeli — cam prea vădite călcări de lege, cam prea violente abuzuri de putere, cam prea exagerată favorizare a unor interese personale sau de coterie, în dauna celor publice... şcl., şcl.

În culmea crizei, când partidul lui nenea se-nţepeneşte-n călcâie, iar lumea toată dă năvală să-l răstoarne, literatul nostru îşi însoară flăcăul într-un oraş de provincie; iar nun mare este chiar nenea, unchiul ginerichii...

E o caldă sărbătoare de familie. După cununie, pe când toţi sunt în culmea veseliei la masă, nunul mare ridică un toast pentru viitorul finilor; dar n-apucă să-l termine, şi iată că i s-aduce pe tavă o telegramă urgentă din Bucureşti. Nunul cere pardon, după regulă, mesenilor, deschide telegrama, îşi aruncă ochii pe hârtie şi, cu privirea rătăcită, exclamă:

—Mişei! mizerabili! infami!

— Ce e? ce e? întreabă toţi.

Ce să fie?...

„Mari turburări de stradă în capitală... Intervenţia armatei... Răniţi, morţi... în momentul acesta, prezidentul consiliului merge cu demisia la palat, unde sunt chemaţi capii opoziţiei spre consultare...

Cum am zice, s-a isprăvit!...

Nenea e consternat în faţa nenorocirei patriei... Literatului (consternat şi el că i s-a stricat frumoasa petrecere) îi „stau multe pe inimă", şi-n „gândul lui întreg" vede că trebuia să se-ntâmple ce se-ntâmplă...

Te-ntreb dacă poate el să spună măcar atâta mâhnitului patriot:

„Nene, nu te puteai aştepta la mai bine... că nu era cu putinţă să mai meargă mult. Aveţi ce meritaţi!... prea aţi fost, cum să zic? din cale-afară !"

Evident că nu, va trebui să facă figură de circumstanţă şi să zică măcar atât:

— Ci nu te mai turbura, nene! Ei! şi? Zi că o să cădeţi! Aţi stat destul la putere... Aţi desfăşurat o activitate foarte frumoasă... Veţi cădea mândri! Veţi cădea în picioare!...

Care va să zică, şi frăţia, nu numai politica, poate împiedica pe un literat de a spune tot ce-i stă pe inimă — gândul lui întreg...

Acelaşi literat, neînscris în vreun partid politic, voind să pună ipotecă o moşioară, merge cu hârtiile de proprietate la d. Pavugadi, avocatul împrumutătorului. Omul legii, pe când s-aude de alături sunând un clavir cam neacordat, examinează scrupulos actele, le găseşte în regulă şi zice:

— Foarte bine! Afacerea e ca şi terminată... Săptămâna viitoare introducem actul de ipotecă la notariat.

— Tocmai săptamâna viitoare? întreabă contrariat literatul. De ce atâta întârziere?

— Săptămâna asta mi-e peste putinţă, răspunde avocatul; n-am un moment liber.

— Te rog, domnule Pavugadi, stăruie literatul; te rog, nu mai amâna! destul de când tot aştept!...te rog...

— Să vedem... să vedem, zice omul legii, să-mi consult carnetul şi nişte dosare. Pân-atunci (tot rămâi d-ta cu noi la masă), ca să nu te plictiseşti aici, treci, te rog, în salon, unde te-aşteaptă familia mea.

Literatul trece în salon. Acolo e lume plăcută. Dame. La piano, domnişoara cântă cu mult brio din Chopin, din dulcele, „omorâtor de dulcele" Chopin... O jumătate de ceas fără pauză. Damele sunt transportate. În sfârşit, *mieux vaut tard que jamais*[8], iată, intră şi avocatul:

— Să dea la masă!

Clavirul urmează-nainte, pe când omul legii îi zice literatului:

—O să fie cam greu săptămâna asta...

— !!

— ...dar să vedem... Poate să aranjez aşa ca, poimâine, între două procese, daca reuşesc să-l amân pe cel dintâi, cum sper, să trecem repede la notariat.

— Te rog...

— Ei! adaogă omul legii; d-ta, care eşti mare amator de muzică, ce zici de progresele *lu* Margo?... şi fără profesor, *nota bene!*...

Mă rog ţie, frate Vlahuţă, spune-mi daca literatul, neînscris în vreun partid politic, poate răspunde:

„Nene Pavugadi, muzica este un infernal supliciu, pe care Inchiziţia nu l-a putut născoci cu toată imaginaţia ei de absurdă cruzime; Chopin este un fierestrău mecanic circular brevetat; iar domnişoara Pavugadi a dv. (să vă trăiască!) poate da-nainte sută la sută celui mai rafinat călău chinez... fără profesor, *nota bene!* "

Nu, desigur. Literatul nostru va răspunde că muzica este arta care îmblânzeşte moravurile; că Chopin este cel mai mare geniu muzical, şi la urmă va „trebui să constate" cu entuziasm *ce toucher d'un velouté hors-ligne, cette agilité inarrivable, cette profonde*

compréhension de la chose, excessivement rare à un tel âge, cette manière d'interpreter toute personnelle, cette limpide et puissante expression[9] etc... ale lui Margo...

Ei! care va să zică, iubitule, şi secţia de notariat, nu numai politica ne poate împiedica de a... (vezi mai sus).

Peste câteva zile, literatul nostru întâlneşte o cunoştinţă — un om bolnav, care de-abia se mai târăşte, purtând strălucitoare pe chipul lui pecetea morţii nendurate. Omul îi spune cu glasul stins că i-a fost foarte rău, dar acuma îi merge mult mai bine, şi mâine pleacă la Nizza: toţi doctorii i-au recomandat pentru convalescenţă aerul întăritor al Rivierei. Literatul nu-i poate spune:

„Omule, nu asculta pe doctori! vor să scape de d-ta, să nu le mori pe braţe. Nu mai cheltui degeaba pe drumuri. Cum ai ajuns d-ta, dai în vagon ortul popii înainte de Viena. Mai bine fii cuminte, stai de mori acasă ca lumea... Îmi pare rău; eu te ştiam inteligent: nu te vezi în ce hal eşti?"

O să-i zică dimpotrivă:

-- Bravo! Foarte bine să mergi la Nizza... straşnic aer!... Da', numa un lucru: cât ţine, o saptămână, două, convalescenţa, nu te apuca pe acolo iar de petreceri; în orice caz, nu le face prea late, pân'la ziuă, după obiceiul d-tale...Ţin-te bine când îţi dă brânci inima!

Care va să zică, şi mila, nu numai politica...

Şi acum, ca să termin, rogu-te, frate Vlahuţă, ascultă...

Tu eşti un literat neînscris în vreun partid politic. Închipuie-ţi că eu, vechiul tău prieten, viu la tine (cum se poate-ntâmpla curând) cu o scriere foarte slabă (cum iarăşi se poate prea bine întâmpla) şi îţi cer numadecât părerea...

Contez pe buna ta prietinie că n-ai să-mi spui:

„Drăguţă, ai făcut o operă în care mijloacele de expresie sunt departe de a acoperi, nemite de a covârşi, intenţia artistică ... Nu faci bine s-o dai la lumină; căci daca o operă reuşită poate uneori să fie o faptă rea, niciodată o operă nereuşită nu poate fi o faptă bună."

Tu ştii cât m-ar mâhni asta şi ştii asemenea ce plăcere mi-ar face dimpotrivă să-mi spui:

„Frate, mă aşteptam de la tine, fireşte, să faci lucruri frumoase, dar să te ridici aşa de sus îţi mărturisesc că nu m-

aşteptam. Opera ta este eminentă, e ceva vertiginos — ai făcut pur şi simplu un capodoperă!”

Şi chiar mai entuziast şi mai elocuent decât atâta nu strică să fii... Şi... care va să zică, nu numai politica, şi prietenia...

Nu, desigur; de-o fi sau nu cineva literat, înscris sau neînscris într-un partid politic — milă, frăţie, prietinie, ruşine, varie sentimente, multiple interese morale sau materiale (am putea închipui la infinit exemple) îl vor împiedica să spună oricând ce are pe inimă, gândul lui întreg, privească el lucruri de ordine privată sau familială, publică sau socială.

Dar mă vei întreba:

„E bine, e frumos asta sau nu?”

Îţi răspund:

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filozof.”

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi,
Caragiale

VI.

Frate Vlahuţă,

Parcă ţi-am mai scris o dată că: pe cât pot eu constata, voi, literaţii, nu vă prea bucuraţi — cum ar fi să fie — de mare favoare din partea tineretului cult al şcoalelor noastre înalte. M-am gândit să-ţi spun acuma la ce cauze aş atribui eu aceasta; sunt trei, iată:

1. Literatura, cum se face în genere la noi, e poate mai prejos de exigenţele tinerimii culte, care află suficientă şi convenabilă hrană spirituală în marile literaturi străine — tot aşa ca şi societatea inaltă, care, prin educaţiune familială, cunoaşte mai bine limbile popoarelor civilizate decât limba nerafinată a poporului nostru;

2. De la o vreme se-ntâmplă în lumea românească, dovedit cu date statistice, un fenomen ciudat: se nasc oameni de talent artistic în proporţie covârşitoare asupra numărului populaţiunii. Dacă în alte părţi ale lumii se constată, să zicem, la o sută de născuţi unul de talent, la noi proporţia este răsturnată: numai unul e fără talent dintr-o sută de născuţi. (Un pesimist mi-a afirmat odată că asta se datoreşte unei boale molipsitoare, care se numeşte mania notorietăţii; nu l-am crezut; pun, se-nţelege, mai mult temei pe rezultatele unei ştiinţe pozitive, ca statistica, decât pe afirmarea unui pesimist în momente de toane rele.) Avem, care va să zică, la naşteri 1% *fără* talent. Numai aşa putem înţelege cum unele şcoale înalte produc mult mai mulţi scriitori decât cititori;

3. Preocupările politicei militante absorb din zi în zi mai mult tinerimea noastră studioasă; de la o vreme, cât sunt ele de populate, universităţile neputând da un contingent îndestulător pentru dezbaterea destul de largă a chestiunilor politice la ordinea zilei, a trebuit, prin patriotism, să ne hotărâm a înrola, cu dispensă de vârstă, şi pe liceani, deocamdată pe cei din cursul superior. Aşadar, pentru literatură rămân buni[10] de socotit cititori, liceanii din cursul inferior; între aceştia neapărat că nu vom trece pe aceia cari sunt înşii scriitori, fie în versuri, fie în proză, fie în amândouă.

Aşa stăm cu tinerimea studioasă sau cultă. Acum, dintre oamenii maturi cari compun numeroasa şi puternica noastră clasă

mijlocie — agricultori mai mari şi mai mici, comercianţi, industriali, oameni de afaceri, profesiuni liberale şi intelectuale, funcţionari—aproape nimeni nu citeşte. De ce oare? Poate că nu le trebuie; ori poate că afacerile în ţara noastră n-o fi aşa de comode ca în alte ţări, mecanismul daraverilor n-o fi destul de metodic organizat, încât omului intrat în dârdora vieţii practice să-i mai rămână câteva momente libere şi pentru petreceri inutile—cum le rămân, şi încă destule, europenilor celor mai încărcaţi de griji.

Atunci?... Atunci s-ar crede că trebuie să meargă slab de tot literatura noastră. Nicidecum. Ba, dimpotrivă, vădit prosperează; a ajuns, cum se zice în comerţ, un articol care se cere bine. De cine? cine sunt cititorii?

1. O mare parte dintre funcţionarii comerciali şi dintre muncitori, tinerime de „ambe sexe” ;

2. Mulţi învăţători şi preoţi de la ţară, precum şi mici agricultori, ieşiţi din şcoalele populare — spurcaţi la carte, cum s-ar zice pe româneşte:

3. Tinerimea feminină cultă din clasele mijlocii; aceasta e poate cea mai devotată şi mai fidelă închinătoare a culturii intelectuale româneşti.

(Binenţeles că şi din aceste trei categorii cunoscătoare de slovă, trebuie să exceptăm pe aceia sau pe acelea cari înşii sau însele sunt scriitori, fie în proză, fie în versuri, fie în amândouă.)

Aşadar, nu prea stăm rău.

Dar, precum ţi-am mai spus aldată, aceste trei categorii de cititori, cum zboară de vertiginos progresul nostru, mâine-poimâine vor fi cucerit şi ele drepturile politice; atunci, fireşte, n-or să aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile. Nu vă speriaţi însă: liberaturii n-are să-i pese de asta... Oricum s-ar organiza societatea, umiliţi, nemulţumiţi şi rămaşi pe dinafară se vor găsi todeuna să aibă vreme a se mângâia cu slove negre pe hârtie albă.

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi,
Caragiale

MORALĂ ŞI EDUCAȚIE

I.

Frate Vlahuţă,

Prea multe ghicitori îmi pui, şi prea grele...Fiindcă însă ne-am legat amândoi să ne răspundem numaidecât, îmi voi da osteneala sâ-mi ţin rândul şi nu voi căuta prea adânc răspunsurile; căci, pe de o parte, cum mă ştii de atâta timp din tinereţe, sufăr de o neplăcută infirmitate — sunt scurt la vedere; iar pe de alta, în faţa oricărei întrebări, mi-aduc aminte de o mică poveste orientală...

A-ntâlnit odată un negustor glumeţ, întorcîndu-se din târg, pe Nastratin Hogea, vechiul nostru prietin din copilărie, şi zice:

— Hogeo, dacă ghiceşti ce am eu în basmaua asta, ţi-l dau ţie să-l faci jumări... Ia ghici!

Hogea se gândeşte şi răspunde:

— Ia mai spune încă o dată.

— ...Daca ghiceşti ce e, ţi-l dau să-l faci jumări...

— Nu-i destul atâta... E prea pe departe... Mai dă-mi un semn măcar, să mă apropii de-nţeles.

— Aşa? adaogă negustorul; uite: e ceva gogoneţ, cu coaje tare, şi-năuntru, dacă spargi coaja, dasupra e alb şi-n mijloc e galben...

— Ei! zice Hogea, după ce se gândeşte bine; las', că ştiu acuma: ai scobit o gulie şi ai vârât înăuntru o bucăţică de morcov!

Aşadar, n-am să caut, ca Nastratin, prea departe înţelesul ghicitorilor ce-mi pui; am să răspund d-a dreptul scurt, precum mă taie capul, şi anume:

1. *Încotro mergem?*

— Daca am avea pe cine să ne poată duce, am merge încotro ar trebui să mergem. Dar fiindcă la noi toţi comandă şi nimeni n-ascultă — căci nu s-au născut încă nici cine să ştie comanda, nici cine să ştie asculta — mergem şi noi cum merg toate în natură, subt imperiul necesităţii, mergem încotro o vrea Cel-de-sus — Dumnezeu adică. Şi doar o fi el bun să nu ne ducă de râpă!

Eu, după priceperea mea, cunoscând adânca înţelegere a celui cu care stau de vorbă, numai cu acest răspuns m-aş putea socoti plătit faţă de toate întrebările tale; totuşi fiindcă-mi place să stau de vorbă cu un om care-nţelege aşa de bine, voi să urmez mai departe...

2. *Suntem, ca neam, în faza de copilărie, de tinereţe, de bărbăţie, sau îmbătrânim fără învăţătură de minte?*

— Această-ntrebare a ta o pricep cam ca Nastratin pe a negustorului cu oul în basma... Ia să vedem... Toate neamurile de pe lume sunt cam tot aşa de tinere şi tot aşa de bătrâne. În lume sunt deosebiri mari de vechime între state, între formaţiile politice; dar între popoare, între neamuri, nu prea. În genere, statele sunt mai puţin durabile decât neamurile; în orice caz, durata neamului n-are a face cu a statului; ba adesea, după cum spun unii învăţaţi, statul particular poate fi o piedică pentru dezvoltarea unui neam. Şi este dovedit, tot de către învăţaţi, că neamuri mari, rase ilustre n-au fost în stare să înfiinţeze state particulare pentru ele însele; menirea lor a fost numai să întemeieze pentru alţii state puternice, sau să contribuie în mare parte la întemeierea acestora — ca, de pildă, northmanii[11] şi slavii.Vezi dumneata: pesemne că puterea acestor vestite neamuri era prea mare ca să-ncapă între graniţele unui singur stat particular, şi menirea lor, prea depărtată, ca să se strângă în marginele unei istorii particulare cât de largi.

Nu-i, care va să zică, vorba să ştim în ce fază ne aflăm — de copilărie, de tinereţe, ori de bătrâneţe. E vorba numai să nu-mbătrânim, cum zice românul, degeaba; că de bătrâneţe nu scapă nimini şi nimic pe lume: a noastră, a tuturor e numai vremea; vecinicia este numai a Unuia.

3. *Ce ne dau şcoalele noastre?*

— Ne dau ce pot şi ce ne trebuie: cele inferioare ne dau, în genere, impiegaţi de stat; cele superioare, în genere, profesori.

4. *Ne fac ele mai fericiţi* etc.?

— La aceasta, eu, care nu sunt nici impiegat, nici profesor, fiindcă n-am umblat la şcoală, nu pot răspunde; întreabă deci pe vreun profesor ori impiegat.

5. *Ce e cu uimitoarele progrese pe cari, după cum strigă mereu trâmbiţele toate, le-am făcut?*

— Că am făcut progrese satisfăcător dintr-un punct de vedere, nu mai încape vorbă. Cine citeşte istoria bietului popor românesc şi vede prin câte a trecut el de peste două veacuri şi mai bine, până să se-n-temeieze statul lui actual, înţelege că — oricâte lipsuri am constata la noi în comparaţie cu starea lumii civilizate, şi oricât ne-am plânge de ele, unii din dragostea pentru el, alţii

prin pretenţii individuale mai mult sau mai puţin justificate — suntem departe de ce am fost ca de la ticăloşia[12] cea mai adâncă la o stare cuviincioasă de omenie.

Dar ia să zicem că am făcut progrese *uimitoare*... De! parcă asta ar trebui s-o lăsăm s-o zică filo-românii cari trec pe la noi din când în când în escursiune de plăcere sau de... daraveri cu statul.

6. *De la sentimentul religios mai putem aştepta ceva?*

— Fireşte că nu putem aştepta ceva de la ceva care, poate, o fi existat cândva, dar care acum vedem bine cu toţii că nu există... Dar despre aceasta, aldată, poate, mai pe larg, precum ar merita îndeosebi.....

7. *Încotro e limanul?... dincotro să aşteptăm un mântuitor de care avem nevoie?*

— La acestea să-mi dai voie a-ţi răspunde tot cu întrebări... Ce zor are cineva de un liman cînd, fără nevoie de cârmă, pluteşte vesel pe liniştite ape şi nu se simte ameninţat de nici o primejdie imediată care să-i turbure petrecerea?... Iar cât despre mântuitor, îi mai trebuie, oare, neamului românesc încă un mântuitor dincotrova, când atâţia îi răsar, care mai de care, din toate răspântiile?... Avem, slavă Domnului! atâţia, că am putea să-i mai dăm de pomană altor nevoiaşi.

8. *Suntem cu adevărat mai deştepţi decât alte neamuri, sau ne-am făcut numai aşa, o spaimă?*

— O, Doamne! oare încă nu ştii tu, dragul meu, că poporul este suveran? Apoi, dacă-i suveran, suveran fără linguşitori şi fără bufoni se poate?

Cât despre propoziţia ta: *atâta poţi cât ştii* — dă-mi voie să o răstorn cum mi se pare mie mai potrivit: *atâta ştii cât poţi*. Iar cât despre că ştim *mai multe* decât se ştia acum o sută, ori fie şi o mie de ani, îţi răspund că *mai multe* om fi ştiind şi noi, românii, ca toată lumea, mereu tot mai multe de pe o zi pe alta; dar, ca oameni ce suntem şi noi, ca toată lumea, *mai mult* decât s-a ştiut de când lumea n-o să ştim — acum, şi pururea şi-n vecii vecilor... Amin!

Dar mai la urmă, nici nu trebuie, dacă nu se poate!... După *mai mult* lasă să alerge filozofii... Noi, ca lumea aşezată, să ne mulţumim a câştiga învăţătura despre mai multe şi cât mai multe.

Înainte! Cât putem în vremea noastră, înainte! fără să uităm vreodată, când ne aşezăm seara capul pe căpătâi, frumoasa veche

închinăciune, care, pe cât mai mi-aduc aminte din copilărie, sună cam aşa:

„La dreapta-mi este Mihail; la stânga-mi este Gavriil; în faţă-mi este Rafail; în spate-mi este Uriil... iar pe dasupra noastră se desfăşură mărirea şi slava lui Dumnezeu!”

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi,
Caragiale

II.

Frate Vlahuţă,

Ai luat desigur sama că, deseori, când răspunderea este împărţită la doi, fiecare caută s-o arunce asupra celuilalt: ştii vorba românului despre cel care, se lasă pe tânjală".

Aşa se-ntâmplă la noi, fiind vorba de educaţiunea tinerelor generaţiuni, când, cu părere de rău, trebuie să constatăm că toate clasele socictăţii, de la cele mai înalte până la cele mai umile, lasă toată grija şi aruncă răspunderea întreagă în spinarea şcoalei.

Ia să vedem daca asta e drept şi bine. Socotind vacanţele, duminicile, sărbătorile religioase şi naţionale — la ţară încă şi altele, păgâneşti — fără să mai socotim absenţele mai mult sau mai puţin nemotivate, copilul stă la şcoală 180 zile pe an, câte cinci ceasuri pe zi, adică în total vreo 900 de ceasuri. Anul însă are 8760. Aşadar, un copil trăieşte sub ochii dascălului a zecea parte a timpului, iar nouă părţi din zece şi le petrece altundeva. În timpul restrâns cât trăieşte copilul la şcoală, dascălul e strict obligat să-i deie o anumită sumă de învăţături — destule, poate prea multe.

Credem că n-are să spună cineva cu judecata dreaptă că sarcina dascălului este uşurică. O fi amară orice pâine câştigată cu necaz, dar greu se poate găsi una mai puţin dulce decât a dascălului de la noi, unde familia nu dă nici un ajutor şcoalei, unde lumea crede că şcoala este un aparat fabulos, care poate turna prin procedeu mecanic toată ştiinţa omenirii în capul oricărui copil — indiferent de capacitatea lui intelectuală şi de puterea lui de voinţă — fără nici o osteneală ori tragere de inimă din partea acestuia.

Afară de asta, lumea noastră, în genere, mai crede că învăţătura are asupra omului o putere fără margini; că, prin şcoală, omul poate căpăta ceea ce nu s-au îndurat ursitoarele să-i ursească — inteligenţă, judecată, voinţă, ba chiar talente; şi încă nu numai atâta! că, prin învăţătură de carte, ar putea dobândi omul şi însuşiri sufleteşti cu cari din naştere nu a fost dăruit — acele daruri multe ce nu-i nevoie să le mai numărăm unul câte unul, fiindcă avem în limba noastră un cuvânt, însumându-le minunat pe toate: omenie.

Cum am zice, ne-nchipuim că, prin fermecele buchilor, o creatură ursită a fi în toate privinţele mediocră poate deveni o

persoană de înaltă notorietate, iar un născut fără suflet, nici obraz poate ajunge pildă de omenie pentru vremea lui. Pretindem de la dascăl nici mai mult, nici mai puţin decât să ne facă dintr-un boboc de scaiete un trandafir de lună, o privighetoare dintr-un pui de vrabie, şi dintr-un căţelandru de vulpe, un prepelicar de soi. Şi să nu uităm că aceste metamorfoze cerem să ni le săvârşească şcoala în a zecea parte a timpului; căci, cum am arătat, nouă din zece părţi şi le petrec — bobocul, între bălăriile lui; puiul, sub straşina unde s-a prăsit, şi căţelandrul, în vizuină, ori pe lângă cotețe.

Ei! trebuie să mărturisim că pretenţiile acestcea sunt puţin cam exagerate — nu-i aşa?... Ar trebui, prin urmare, în interesul educaţiunii tinerelor noastre generaţium, să ne mai moderăm pretenţiile faţă cu şcoala. Căci ia să ne întrebăm: poate face ea atâtea şi astfel de minuni?... N-ar fi vremea să iasă din mintea familiei şi societăţii această nemărginită încredere în închipuita putere magică a învăţăturii de carte? N-ar trebui să se convingă odată lumea noastră că-n adevăr şcoala poate foarte mult, dar *nu* mai mult de *cât* poate? că şcoala e absolut necesară, însă numai pentru ce ne poate da, iar nu pentru indeplinirea unor dorinţe absurde.

Şi dacă ar fi numai pretenţia absurdă?... dar, din păcate, e încă ceva şi mai absurd...

Şcoala românească, fără să ne lăudăm, este, despre partea corpului didactic, excelentă; dar daca nu dă încă, nici ca şcoală propriu-zis, roadele cuvenite, nu ea este de vină... Numai bunul Dumnezeu şi bietul dascăl ştiu cu câte piedeci ce i le pune societatea are să lupte şcoala pentru a-şi îndeplini la limită, datoria proprie...

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi,
Caragiale

III.

Frate Vlahuţă,

De ce să ne facem spaimă şi inimă rea degeaba? La noi nu e nici mai multă, nici mai puţină stricăciune decât în alte părţi ale lumii, şi nici nu s-ar putea altfel. Calităţile şi defectele omeneşti sunt pretutindeni aceleaşi; oamenii sunt peste tot oameni. Limbă, costume, obiceiuri, apucături intelectuale şi morale, religiuni, precum şi toate celelalte rezultate ale locului unde au trăit, ale împrejurărilor prin care au trecut, îi pot arăta ca şi cum s-ar deosebi mult cei dintr-un loc cu cei dintr-altul; ei, însă, în fundul lor, pretutindeni şi totdeuna sunt aceiaşi. Nu există pe pământ speţă zoologică mai unitară decât a regelui creaţiunii. Între un polinezian antropofag şi cel mai rafinat european, altă deosebire hotărâtă nu există decât modul de a-şi găti bucatele. Nici un neam de oameni nu-i mai bun sau mai rău, nici umil, mai inteligent ori mai prost; unul e mai aşa, altul, mai aminterea; dar, la urma urmelor, toţi sunt la fel. Zi-le oameni şi dă-le pace!

Aşadar, să nu ne mai facem inimă rea şi spaimă gândindu-ne că lumea românească ar fi mai stricată decât altele. Nu, hotărât; neamul acesta nu e un neam stricat; e numai nefăcut încă; nu e pân-acuma dospit cumsecade. E încă nelimpezit de mizeriile seculare sub care a mocnit cu junghetura frântă; încă nu crede în dreptate; încă nu poate scoate din sânu-i pe cine să-i poată comanda; încă nu ştie de cine să asculte, fiindcă nu are deocamdată încredere în nimini... Fript cu lapte, suflă şi-n brânză. N-a ajuns să cumpănească bine ceea ce ar fi în stare să poată cu ceea ce i se pune împotrivă, şi astfel, încă nu înţelege că în mâna lui ar sta să-şi îndrepteze soarta şi să dispună apoi pe de-ntregul de ea — păcum e drept şi păcum are să şi fie odată. În fine, nu are încă destulă îndrăzneală să-şi răfuiască socotelile cu „binevoitorii lui epitropi". Dar, cu vremea, trebuie să vină şi asta; trebuie să vină şi înţelegerea fără de care nu poate fi o naţiune sigură de avutul ei, nici de onoarea, nici de viitorul ei.

Românii sunt astăzi un neam întreg de peste zece milioane de suflete, având una şi aceeaşi limbă (nu ca s-o lăudăm noi), extraordinar de frumoasă şi de... grea; având un mod de gândire deosebit al lui, o comoară nepreţuită de filozofie morală, de humor

şi de poezie — cu atât mai originală avuţie cu cât este un amestec de moşteniri şi de dobândiri antice, greceşti, slave, orientale şi altele, pecetluite toate cu netăgăduita lui nobilă peceţie romanică, latină, care-l arată bun şi netăgăduit stăpân al lor. Din această stăpânire seculară a lui rezultă şi puterea nebiruită de asimilare a acestui popor, ce încă d-abia pe departe începe a-şi simţi importanţa în lumea europeană. Şi de aceea este aşa greu de-nţeles teama ce o au unii de „înstrăinarea neamului românesc", de „alterarea spiritului naţional", de... „pierderea românismului" !...

Să se piardă neamul românesc! Auzi dumneata!...

Să se stingă normal, să se topească încet-încet în apa lumii şi a veacurilor, cum s-au stins şi s-au topit fel de fel de neamuri, chiar dintre cele mai mari şi mai vestite de pe pământ — da!... fiindcă, fireşte, nimic din câte sunt la vederea omului nu e nemuritor în lumea asta şi fiindcă tot ce e pe pământ trebuie neapărat să aibă o viaţă mai scurtă ca a pământului; căci încă şi cu el, ca şi cu toate ale lui, trebuie să se isprăvească odată... Decât pân-atunci mai va, mai avem de furcă, şi mai va atâta şi mai e atâta de tors, încât nu trebuie să ne doară de pe acuma capul de gândul zilelor din urmă a micuţei noastre planete.., Ţie-o poruncile înalte cât mai mult să plutească atârnată-n albastru între atâtea nenumărate lumini !

...Dar să ne temem că are să se prăpădească, să se piarză, aşa, de azi pe mâine, până nici nu s-a rădicat încă bine-n picioare, un neam de zece milioane!... De ce?...Fiindcă un Fănică oarecare, sec, n-are destul respect pentru antemergătorii progresului nostru cultural?... fiindcă un muţunache maimuţeşte apucăturile şi tonul de *boulevardier parisien?...* fiindcă inteligenţe tinere îşi risipesc zadarnic vremea în *a critica* în loc să şi-o întrebuinţeze în *a face* mai bine decât au făcut aceia pe cari îi critică?...

Tânăr, bătrân, face omul, individual, ce-i place şi ce ştie face... Ei şi? Aici nu e vorba de ce-i place unuia şi altuia să facă; e vorba de ce poate face o lume întreagă... Şi lumea îşi vede-nainte de mersul ei, facă oricine ce-o pofti...Cine nu merge cu ea înainte şi stă, cu gândul la sine— să-şi facă în ceafă cărarea, să critice tot fără a face nimica, să ţâfnească de necaz că alţii au făcut ceva înainte-i ori că alţii vor însemna ceva după dânsul — acela îşi crede ziua lui eternă; şi mâne lumea o să fie departe de el înainte, şi el o să se afle înapoi departe de ea. Ba, adesea, lumea trebuie să dea câţiva paşi înapoi, ca să-şi ia vânt spre a merge mai sigur înainte. Vai de

cel ce n-a luat seama la mişcarea ei prudentă!... se va găsi rătăcit, că s-a bizuit a merge de capul lui înainte fără socoteală.

Oamenii toţi mor: unii, mai de timpuriu, alţii, mai târzior... Da, toţi mor; dar numai unii îmbătrânesc: aceia cari nu simt că lumea merge şi că omul nu trebuie să se-nţepenească-n călcâie pe loc, ci trebuie să se lase dus în pasul lumii. De aceea vedem atâţia tineri bătrâni şi atâţia bătrâni tineri... atâţia zdraveni şi verzi până la chemarea de sus şi atâţia ofiliţi şi muceziţi înainte de a fi legat rod...

... Să se prăpădească neamul românesc?

Dar întoarcă-se Oltul şi Mureşul d-a-ndăratele către obârşia lor în creierii Munţilor Ciculuí, neamul românesc, tot el, neam românesc va fi, lucrând cu minte, aşteptând cu răbdare vremea când să dea şi el culturii şi civilizaţiei europene concursul lui specific, pe cât va fi fost înzestrat pentru asta de pronia cerească — fiindcă, oricum ne-om învârti şi ne-om răsuci noi, oamenii, legile cari stăpânesc mersul omenirii tot în mâna proniei cereşti sunt şi trebuie să rămână; căci a puterii acesteia nepătrunse de noi este şi omenirea o arătare.

Fie dată în omenire parte cât mai frumoasă şi neamului românesc ! Dumnezeu să te ţină în sfânta lui pază!

Al tău vechi,
Caragiale

IV.

Frate Vlahuţă,

Mă tot gândesc la amicul care ţi s-a plâns, cu atâta dreaptă mâhnire, de apucăturile fiului său, Fănică; şi, de ce mă gândesc mai mult, văd mai bine că şi are, şi n-are dreptate să se plângă. Din nenorocire, cazul lui nu este întâmplător şi izolat; o sumă de părinţi sunt pentru aceleaşi cuvinte nemulţumiţi de copiii lor, şi, ca şi el, aruncă vina asupra şcoalei.

În adevăr, tinerii din ziua de azi au cam prea puţină consideraţie pentru predecesorii lor şi pentru mai-marii lor. Dacă Fănică al amicului tău vorbeşte într-un mod aşa de ireverenţios „de un profesor, de un ministru sau de un om de stat" şi hotărăşte aşa de sumar că „tot ce se face azi în ţară este stupid, fals şi ridicul", asta încă nu-i aşa de grozav. Eu ştiu ceva şi mai şi. Cunosc un părinte, amator de literatură, el însuşi literat în momentele-i pierdute — mai toate momentele pierdute la noi sunt câştigate pentru literatură, şi se pierd foarte multe la noi. Îmi spunea alaltăieri despre fiul său, Mitică, un tânăr de abia de ieri licenţiat în filozofie, lucruri monstruoase:

„Închipuie-ţi, d. Mitică, fiul meu, e de părere că republica literelor româneşti a fost până acuma un sat fără câni, unde s-au putut mulţi plimba fără ciomag; că o sumă de glorii ale condeiului românesc sunt nişte nulităţi; că opere pe cari le considerăm noi ca sacre sunt numai nişte mardale literare, care într-o lume cultă n-ar fi primite nici ca literatură de reclamă pentru articolele de droguerie; că autori cari trec drept clasici români gândesc şi scriu ca nişte isnafi nedaţi la slovă; că de limbă şi gândire proprii româneşti foarte puţine mustre la limită convenabile am găsi în grămezile de producţiuni literare de până azi — în sfârşit, fel de fel de afirmaţiuni blasfematorii... să-i zbârlească părul de groază!"

Bietul bătrân! am zis eu. Adevărat, trist lucru să auzi tinerimea judecând despre munca şi zelul generaţiunilor bătrâne cu atâta lipsă de respect şi de consideraţie. Asta dovedeşte, întâi, că învăţăturile înalte, rafinând gustul şi ascuţind judecata unei generaţium, fac să-i crească pretenţiile intelectuale; şi al doilea, că acele învăţături înalte n-au a face cu o bună şi frumoasă educaţiune. Pentru propagarea învăţăturilor înalte, atât de

necesare progresului, şcoalei fireşte trebuie să-i fim recunoscători; dar de educaţiunea tinerimii procopsite cine strică?

Că Fănică şi Mitică sunt mai învăţaţi decât au putut fi părinţii lor (cum e şi bine, şi natural să fie), asta e meritul şcoalei; dar că sunt cam rău-crescuţi, cine altul decât părinţii dumnealor e de vină? I-au lăsat să înveţe mult şi multe la şcoală, şi nu le-a temperat prin autoritatea părintească excesul de independenţă faţă cu ordinea socială. Părinţii, uimiţi de progresele intelectuale ale fiilor, n-au mai îndrăznit să se amestece în stăpânirea sufletelor acestora, lăsând această datorie proprie a părintelui în sarcina şcoalei.

Şcoala are multe bunuri, nenumărate, însă acolo unde se face printr-însa o săritură de un veac între două generaţiuni, acolo şcoala poate avea şi un mare cusur: umileşte pe părinţi şi înfumurează pe urmaşi.

Un tânăr student, copil de oameni sărmani şi inculţi — care face cu succes literatură şi critică de artă, care este solicitat cu toată stăruinţa să ieie parte activă la mişcările politice, care aspiră să fie mâine un om public de mare vază — se simte ridicat sus de tot faţă cu umilii săi părinţi, oameni mărginiţi şi-napoiaţi. Ignoranţa lor el o vede deplorabilă; credinţele lor i se par lui ridicule. El îşi simte generaţia lui, care intră acum în arenă, aşa de depărtată de aceea care se retrage scoasă obosită din luptă, încât trebuie să fie o natură plămădită din elemente prea alese ca să nu se uite de sus la cei cari pleacă; trebuie să fie prea nobil ca să-i privească nu cu dispreţ mândru, ci cu duioasă milă; în sfârşit, trebuie să fie un spirit în adevăr superior ca să nu crează ca învăţătura căpătată în şcoală exclude omenia şi că pietatea urmaşului ar fi din partea unui om procopsit o înjosire pentru dânsul.

E regretabil în adevăr că mulţi din tinerimea noastră se poartă aşa de aspru cu predecesorii ei... Dar... dar ia să ne întrebăm şi altfel: oare Fănică al tău şi Mitică al meu, afară de fudulia şi de lipsa lor de omenie, n-or fi având cumva şi ei uneori oarecare dreptate?... lucru care, de! poate că... se prea poate... Ai?

Vale.

Al tău vechi,
Caragiale

[1] Facit indignatio versum... *(lat. — Juvenal,* Satire, *I, 79).*

[2] Florenţa, patria cea mică

[3] La Ravenna.

[4] Înjosirea.

[5] Curăţată, chipurile, de impurităţi, adică mutilată (fr.).

[6] În antichitate, pasăre fabuloasă care renăştea din propria-i cenuşă. Metaforic, element de elită. Aici, ironic.

[7] În ziar: „originar".

[8] Adagiu francez: mai bine mai târziu decât niciodată.

[9] Acest fel de a cânta nespus de catifelat, această nemaiîntâlnită agilitate, această adâncă înţelegere a lucrului, deosebit de rară la o asemenea vârstă, acest fel de interpretare cu totul personală, această expresie limpede şi puternică etc. (fr.).

[10] În original: „bune".

[11] Normanzii.

[12] Mizeria, sărăcia.